

Голові разової спеціалізованої вченої ради
в Дніпровському національному
університеті імені Олеся Гончара
доктору політичних наук, професору,
в. о. завідувача кафедри
політології, соціології та публічного управління
Третяку Олексію Анатолійовичу

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора політичних наук, професора, професора кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка» **Хоми Наталії Михайлівни** на дисертаційну роботу **Іванової-Биканової Вікторії Євгенівни «Політичний перформанс як чинник антикризової трансформації сучасної політичної комунікації»**, подану до захисту до разової спеціалізованої вченої ради у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – Політологія

Актуальність теми дисертації, зв'язок з науковими програмами, темами

Актуальність дослідження політичного перформансу в сучасних умовах пов'язана з низькою дослідних пріоритетів політичних наук. Зокрема, йдеться про уточнення спроможності формальної та неформальної політичної комунікації, можливостей для розгортання політичного активізму, особливо – в умовах жорсткої протидії авторитарного владного режиму. Також ідеться про необхідність з'ясування раніше не досліджених способів, принципів політичного самовираження, представлення ідей та відстоювання політичних позицій. В умовах сталої демократії політичний перформанс є досить звичним явищем, насамперед з точки зору активістського засвоєння публічного політичного простору. Політико-комунікативні актори використовують перформанс для подолання замкненості профільних цільових аудиторій, «прориву» медійних кліше, а також акцентування уваги на «немейнстримних» проблемах. Відповідно політичний активізм ґрунтується на творчій енергії міноритарних та маргінальних груп. Одночасно в умовах сучасної Інтернет-комунікації перформанс стає інструментом політичного управління, набуває характеру «регулярного» політико-комунікаційного засобу. Це пов'язано з плануванням антикризових політико-комунікаційних стратегій та реалізації нестандартних кроків у боротьбі зі зростаючими альтернативними (позасистемними) партіями та рухами. Саме на ці аспекти звертає увагу дисертантка В. Є. Іванова-Биканова.

За своєю темою та змістом дисертаційне дослідження має зв'язок з науковими програмами та темами. Воно здійснене в межах ініціативної теми науково-дослідних розробок кафедри політології Дніпровському національному

університеті імені Олеса Гончара «Особливості формування сталої (консолідованої) демократії в Україні: теоретико-методологічний, політико-інституційний та політико-комунікаційний виміри» № 0122U001332.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень дисертації є відповідною сучасним вимогам. З огляду на проблематику, яку представляє авторка, поєднання антикризової політики та інституалізації політико-перформансної діяльності свідчить про достатньо високу наукову креативність та фаховий рівень здобувачки. В роботі присутнє окреслення інституційних важелів та передумов застосування політика перформансного акціонізму. Також дисертантці вдалося розглянути співвідношення традиційних політико-комунікаційних засобів та політичного перформансу в умовах сучасного Інтернет-середовища.

Методологія дослідження є комплексною, що цілком виправдано метою і завданням дослідження. Дисертантка застосувала адекватний набір методичних засобів, який включає системний підхід, неоінституційний метод, компаративну методологію і т. ін. Всі ці засоби виконують конкретну функцію в загальній картині дослідження.

В. Є. Іванова-Биканова у вступі дисертації обґрунтовує науковий інтерес та актуальність обраної теми, пояснює зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначає мету, завдання дослідження, об'єкт, предмет, методи, розкриває наукову новизну, практичне значення отриманих результатів.

У Розділі 1 «Теоретико-методологічні основи дослідження політичного перформансу як чинника антикризових політичних комунікацій» представлено зміст багатовимірних концепцій, які обґрунтовують умови політичної ефективності у сфері кризових політичних комунікацій. Авторкою опрацьовані теоретичні підходи, які поєднують у собі художнє мистецтво та стратегію, яку використовують політичні актори, аби ефективно донести свої повідомлення, вплинути на громадську думку та досягти тривалого впливу. Дисертантка слушно заглиблюється в різні виміри політичної діяльності, охоплюючи риторику, маніпуляції засобами масової інформації та еволюцію ролі соціальних медіа у формуванні сучасного політико-комунікаційного ландшафту. Здобувачка обґрунтувала, що ідеї застосування перформансних антикризових комунікацій мають враховувати елементи перформансної поведінки посадових осіб, їх сполучення та поєднання мають утворювати єдину систему дій, а також узгоджуватися з неперформансними комунікаційними актами (с. 47 дис.).

У Розділі 2 «Структура політико-інституційного середовища застосування політичного перформансу в умовах демократичних трансформацій та політичної конкуренції» наведено аргументи, за якими в основі перформансної політичної комунікації лежить акція-вистава, вмиле використання мови для переконання та впливу. Успішні політико-комунікаційні стратегії часто демонструють майстерність політичного дійства, створюючи промови, які резонують серед громадськості та залишають незабутнє враження. Авторка доречно звернулася до характеристики сучасного періоду медіакратії та панування соціальних медіа, в

якому відбувається «друге народження» політичного перформансу. Він стає частиною системи виробництва візуального контенту. Відповідно народжуються поняття «соціального театру», яке охоплює явище стихійної репрезентативності соціальних груп або індивідів без посилання на театральний досвід або форму. В такий спосіб відбувається інституалізація політичного перформансу серед решти політичних практик (с. 104 дис.). Важливим здобутком дисертантки є виокремлення кейсів протестного політичного перформансу, тісно пов'язаних з іншими демонстраційними політичними діями. Зокрема, як вірно вказує дослідниця, опір на основі ненасильницьких дій або недіяння є близькими до політичних перформансів. Нерідко зазначені дії мають імітаційно-демонстраційний характер, оскільки є зрежисованими та сценарно підготовленими (с. 117 дис.).

Розділ 3 дисертації «Антикризовий комунікаційний потенціал політичного перформансу в сучасній Україні» присвячено з'ясуванню змісту діяльності інститутів публічної влади України в контексті координування антикризових політико-комунікаційних дій в рамках спроб імплементації політичного перформансу до складу державної інформаційної політики. Як слушно зауважує авторка, опозиційні політичні сили реалізують конкурентні політико-перформансні кампанії на основі власного бачення інтересів та цілей. В рамках цього розділу дослідження було з'ясовано специфіку підходів до провладного та опозиційного застосування політичних перформансів в умовах кризи. Дисертантка аргументує, що політичні актори в сучасній Україні (навіть попри війну) постійно перебувають під пильною увагою громадськості, і їхні жести, вирази обличчя та поза відіграють ключову роль у передачі автентичності та впевненості. Випадки, коли політичні діячі не зуміли узгодити свої невербальні сигнали з вербальним спілкуванням, часто призводять до суспільного скептицизму та підриву довіри. За сучасної доби Інтернет-медіа перформансна політична дія в Україні поширюється на основі маніпуляції зображеннями та текстовими наративами. Дослідниця обґрунтовує тезу, згідно з якою ефективна комунікація в кризових ситуаціях передбачає прогнозування політичної кризи, яка може розгортатися як послідовність підготовлених подій або як сукупність обставин, які не піддаються прогнозуванню. У зв'язку з цим для українських провладних політичних сил або чинних інститутів публічної влади політичний перформанс має бути «вбудований» до далекосяжних політико-перформансних кампаній, які включені до складних розрахунків сил і за засобів, спрямованих на досягнення загальнонаціональної мети (с. 163 дис.) Політичні суб'єкти в Україні ретельно відстоюють свій публічний імідж, використовуючи медіа-канали для поширення перформансних повідомлень. Створення іміджевої медійної історії стає стратегічним заходом, де можливості для фотографій, прес-релізи та ретельно продумані інтерв'ю сприяють формуванню сприятливого сприйняття. Вплив перформансного маніпулювання ЗМІ на громадську думку сучасної України важко переоцінити, оскільки наратив, створений політичними мовниками, може впливати на рішення виборців і формувати загальний політичний дискурс.

Дисертацію написано українською мовою. Застосована у роботі наукова термінологія є загальноприйнятною, стиль викладення результатів дослідження забезпечує доступність її сприйняття та використання. Дисертація оформлена

відповідно до вимог, які висувають до робіт такого рівня, результати дослідження викладені у науковому стилі.

Висновки та рекомендаційні положення, які викладені у роботі дисертантки містять наукові обґрунтовані теоретичні та практичні положення. В. Є. Іванова-Биканова чітко та послідовно наводить аргументи на користь значення політико-перформансної комунікаційної діяльності під час кризи. Вона слушно вказує, що незалежно від відносин владного або опозиційного статусу політичних гравців він може бути периферійним або маргінальним способом політичного самовираження, характерним для високо індивідуалізованого мультикультурного суспільства заснованого, на сучасних інформаційних технологіях. Мінімальними інституційними характеристиками для впровадження акції або кампанії з політичного перформансу є наявність політичного плюралізму, діяльності щонайменше кількох політичних сил, можливостей вільного виступу, тобто свободи слова, мінімальних основ охорони свободи особистості тощо.

Підсумовуючи, В. Іванова-Биканова слушно наголошує, що ефективність у політичних комунікаціях є динамічним і незамінним аспектом сучасного антикризового управління. Невербальна риторика та мова тіла, перформансні маніпуляції засобами масової інформації та соціальні медіа сприяють збільшенню різноманіття політичних виступів. Політичні технології продовжують розвиватися, й антикризові стратегії, які використовують політичний перформанс для ефективної комунікації з дедалі більш різноманітними електоральними групами в цифровому середовищі. Розуміння та критичний аналіз політико-перформансної діяльності є важливими для антикризового переконування громадськості та для формування проактивного демократичного дискурсу, який перебуває в основі сталого демократичного суспільства.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження, повнота їх викладу в опублікованих працях

Ретельний аналіз сучасних літературних даних та ефективна послідовність дослідницької роботи із застосуванням сучасних наукових методів свідчить про високий рівень вірогідності одержаних результатів дисертаційного дослідження. Наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані у роботі, мають беззаперечну наукову цінність. Використання ідей, концепцій, текстів інших авторів мають посилання на відповідні наукові джерела та оформлені відповідно до вимог.

Зокрема, достовірність отриманих здобувачкою результатів дисертаційної роботи зумовлена узгодженістю наукових положень, ідей, концептів, висновків і рекомендацій дисертації із сучасними тенденціями розвитку демократичних суспільств у світі й наявним сприятливим середовищем для впровадження елементів самовідтворюваної (автономної) демократичної громадської думки в Україні.

Найбільш важливе значення з теоретичної та практичної точок зору мають положення наукової новизни, що стосуються:

- встановленню розбіжностей між політико-перформансними акціями та політико-перформансними кампаніями за обсягом часу проведення, відповідно до

поставлених цілей, очікуваного результату та впливу на поточну політичну ситуацію та розстановку політичних сил;

- уточнення переліку мотивацій застосування політичного перформансу в рамках діяльності опозиційних політичних сил. Як вважає дисертантка, крім самопрезентації та представлення політичної альтернативи, опозиційні (альтернативні) політичні сили та групи застосовують політичний перформанс з метою актуалізації «політичного місця та часу» та символізації (ритуалізації) важливих політичних дій (с. 5 дис.);

- розвитку поняття «театралізації політичної комунікації», яке полягає в представленні в межах перформансної політико-комунікаційної дії справжніх та фейкових подій, вигаданих міркувань як справжніх та відповідних дійсності на основі ідеологічної доктрини або міркувань політичної доцільності.

Викладений перелік пунктів наукової новизни не є вичерпним. Зазначене дозволяє зробити висновок про достовірність положень та високий рівень наукової новизни, достатньо високу обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації.

Наукова новизна дисертації Іванової-Биканової В. Є. свідчить про високий рівень авторського бачення шляхів окресленої в дисертації проблематики.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій у наукових публікаціях авторки забезпечується тим, що основні наукові результати викладено у в 9 публікаціях, в тому числі у п'яти наукових статтях, які опубліковані у вітчизняних фахових виданнях з політичних наук. З них чотири статті опубліковані у фахових виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз (зокрема, «Index Copernicus»). Дисертанткою також було опубліковано чотири тези доповідей на національних та міжнародних науково-практичних конференціях.

Аналіз змісту опублікованої анотації засвідчує відповідність ключовим положенням, викладеним у тексті дисертації. Анотацію та текст дисертації оформлені відповідно до вимог «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження

Практичне значення одержаних результатів полягає у встановленні стратегічних цілей антикризової політичної комунікації неординарними засобами політичного перформансу. Результати дослідження можуть бути застосовані в аналізі переваг та плануванні політико-комунікаційних кампаній антикризового характеру на рівні держави, регіональних адміністрацій, локальних громад. Також результати роботи можуть бути використані для підвищення ефективності сучасних виборчих кампаній в контексті представлення іміджів кандидатів з обмеженими ресурсами та привернення уваги до значущих суспільних проблем за межами офіційного порядку денного. З практичною точки зору в дисертації обґрунтовано, що соціальні медіа стали ареною, де політичні дії відбуваються в реальному часі, дозволяючи політичним діячам та інституціям безпосередньо

взаємодіяти з виборцями, поширювати «невідредаговані» повідомлення та реагувати на політичні кризи на мікрорівні. Однак слід зауважити, що перформансний (проактивний) характер політичних повідомлень у соціальних медіа в Україні в умовах війни утворює проблемне середовище. Недбале ставлення до політико-перформансних дій та реакцій може засвідчити про кризу зв'язків з громадськістю, підкреслюючи хиткий баланс, який політичні актори повинні підтримувати у цифрову епоху. Водночас, як вірно вказує дисертантка, результати наукового дослідження можуть бути використані спеціалістами, експертами, органами державної влади, громадськими організаціями, що працюють над протидією деструктивним інформаційним впливам держави-агресора та розбудовою демократії участі в рамках європейської інтеграції України.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Відзначаючи в цілому високий науковий рівень виконаної роботи, водночас варто зупинитися на окремих положеннях і висновках В. Є. Іванової-Биканової, які мають дискусійний характер або потребують додаткового обґрунтування.

По-перше, дисертації варто було б приділити увагу з'ясуванню концептуального значення, ознак та розбіжностей між процесами «політичної театралізації» та «політизації театру», які зрештою і породжують саме поняття політичного перформансу та його прикладні прояви в кризових умовах. Зважаючи на наявність елементу театралізованості в самому понятті політичного перформансу (яке наведене авторкою в пункті новизни), саме на основі концептуального обговорення та дефініцій можна було б перейти до антикризового характеру перформансної політичної дії.

По-друге, дисертація б значно виграла, якби авторка представила ретроспективний порівняльний контекст вітчизняних та зарубіжних політичних перформансів. Ритуалізація влади та представлення символічного значення інститутів врядування та конкретних особистостей за різних історичних періодів містять в собі елементи політико-перформансної дії. Відповідно їх розгляд значно збагатив би аргументативний потенціал дисертації.

По-третьє, комплексний характер дослідження набув би більш чіткого вираження, якщо б дисертантка звернулася до вивчення політико-перформансної дії в умовах російсько-української війни. Представлення сучасних реалій політико-комунікаційної боротьби української держави та суспільства з державою-агресором могло б додати та обґрунтувати антикризове значення політико-перформансної моделі політичної комунікації.

По-четверте, дисертація була б більш обґрунтованою з емпіричної точки зору, якби дисертантка звернула більшу увагу на прояви політико-перформансного мистецтва та акціонізму в сучасних соціальних мережах та Інтернет-платформах («TikTok», «Facebook», «YouTube» та ін.). Також значний матеріал для політологічного аналізу становлять перспективи застосування штучного інтелекту для продукування політико-перформансних образів для завдань конкурентної політичної комунікації. Думка авторки з цього приводу заслуговує на увагу.

Викладені зауваження не ставлять під сумнів отримані фундаментальні, ґрунтовні наукові результати та не впливають на загальну позитивну оцінку

дисертації В. Є. Іванової-Биканової Відзначені недоліки та дискусійні положення не стосуються актуальності роботи, наукової новизни, достовірності та практичної цінності отриманих результатів дисертаційного дослідження. Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер, окреслюють перспективні напрями подальших наукових розробок досліджуваної теми.

Загальний висновок та оцінка дисертації

Детальний розгляд та аналіз положень, викладених в дисертації, дозволяє зробити висновок, що дослідження В. Є. Іванової-Биканової є послідовним, завершеним та цінним з наукової точки зору дослідженням, що має достатньо високу ступінь обґрунтованості основних положень та висновків.

За актуальністю поставлених задач, змістовністю, науковим рівнем проведеного дослідження і практичною значимістю результатів дисертація В. Є. Іванової-Биканової «Політичний перфоманс як чинник антикризової трансформації сучасної політичної комунікації» відповідає галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 052 «Політологія», вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка – Іванова-Биканова Вікторія Євгенівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології

та міжнародних відносин Національного університету
«Львівська політехніка»

 Наталія ХОМА

Підпис Наталії Хоми засвідчено
Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

 Роман БРИЛИНСЬКИЙ